

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญกับประเทศไทยมาเป็นเวลานานแล้ว เพราะนอกจากจะใช้บริโภคภายในประเทศแล้วข้าวยังเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้จากการส่งออกมาโดยตลอด ในปัจจุบันมูลค่าการส่งออกข้าวเป็นอันดับ 10 ของมูลค่าส่งออกสินค้าทั้งหมด และข้าวมีการส่งออกเป็นอันดับ 2 ในกลุ่มสินค้าเกษตรกรรมที่ส่งออก ซึ่งมีสัดส่วนการส่งออกข้าวต่อสินค้าส่งออกที่มีมูลค่า 10 อันดับแรกในกลุ่มเกษตรกรรมไทยในปี พ.ศ. 2545 คิดเป็นร้อยละ 2.39 มีมูลค่าการส่งออกเท่ากับ 70,095.2 ล้านบาท ปริมาณผลผลิต 5.62 ล้านตัน และในปี พ.ศ. 2547 สัดส่วนการส่งออกข้าว คิดเป็นร้อยละ 2.76 มีมูลค่าการส่งออกสูงถึง 108,393.3 ล้านบาท ปริมาณผลผลิต 6.33 ล้านตัน

ตารางที่ 1 สัดส่วนสินค้าส่งออกสำคัญของไทยในกลุ่มสินค้าเกษตรกรรม

(หน่วย: ร้อยละ)

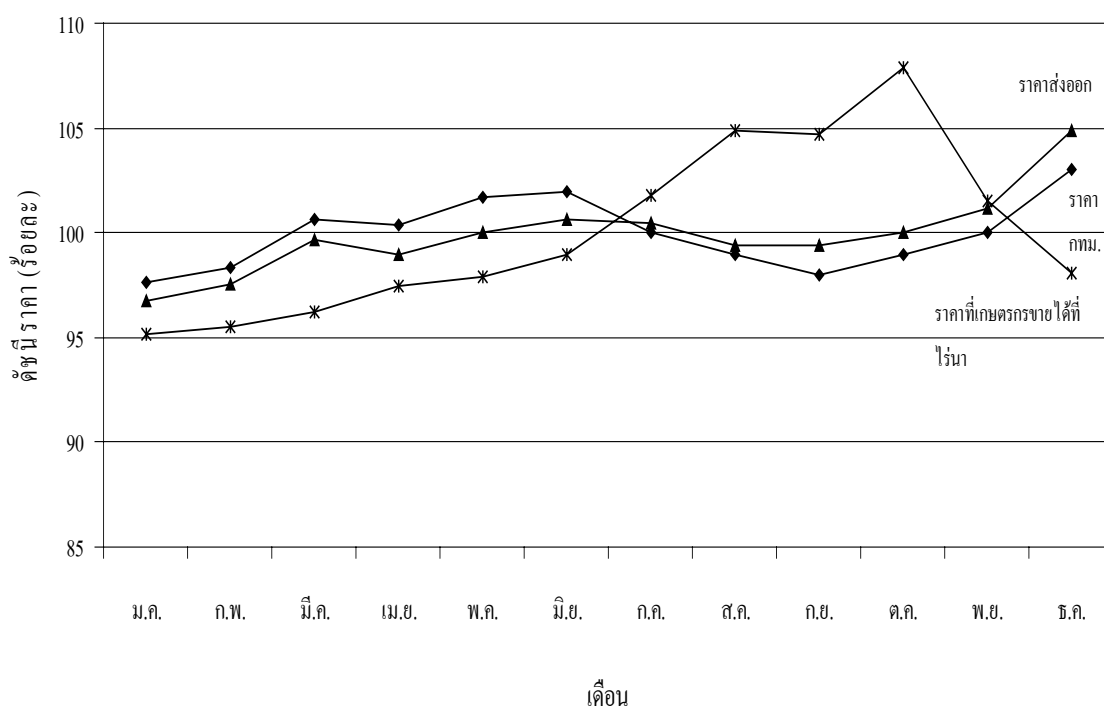
รายการ	สัดส่วนสินค้าส่งออกรายสินค้าเมื่อเทียบกับปริมาณ ส่งออกกลุ่มสินค้าเกษตรทั้งหมด		
	2545	2546	2547
1. ยางพารา	2.55	3.48	3.51
2. ข้าว	2.39	2.28	2.76
3. ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง	0.78	0.81	0.88
4. กุ้งสดแช่เย็นแช่แข็ง	1.18	1.08	0.83
5. ไข่แปรรูป	0.45	0.47	0.53
6. ปลาหมึกสดแช่เย็นแช่แข็ง	0.43	0.41	0.39

ที่มา: กระทรวงพาณิชย์ (2549)

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อปริมาณการผลิตข้าวภายในประเทศ คือ ราคาข้าวที่ส่งออกและราคาข้าวภายในประเทศ ราคาข้าวภายในประเทศซึ่งประกอบด้วยระดับราคาข้าว ณ ตลาดกรุงเทพฯ และระดับราคาข้าวเปลือกเจ้านาปี 5% มีความสัมพันธ์กันคือ เมื่อราคาข้าวส่งออกเพิ่มขึ้นระดับราคาข้าวภายในประเทศที่ตลาดขายส่ง ณ ตลาดกรุงเทพฯ จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าระดับราคาข้าวภายในประเทศอิงอยู่กับระดับราคาข้าวส่งออกเป็นสำคัญ (สุนันทา, 2539)

การเคลื่อนไหวของราคาข้าวเปลือกที่เกษตรกรขายได้ที่ไร่นาในรูปของดัชนีราคา ปี พ.ศ. 2543-2547 (ภาพที่ 1) จะเห็นได้ว่า ระดับราคาข้าวสูงที่สุดในเดือนสิงหาคมเนื่องจากเป็นฤดูเพาะปลูก หลังจากนั้นระดับราคาได้มีแนวโน้มลดลง และต่ำสุดในเดือนมกราคมซึ่งเป็นช่วงการเก็บเกี่ยว ส่วนดัชนีราคาข้าวขาว ณ ตลาดกรุงเทพฯ กับราคาข้าวส่งออกในรูปของดัชนีราคามีแนวโน้มเคลื่อนไหวไปในทิศทางเดียวกัน โดยดัชนีราคาข้าว ณ ตลาดกรุงเทพฯ เท่ากับ 98 และอยู่ในระดับสูงในเดือนธันวาคมโดยมีค่าดัชนีเท่ากับ 103 โดยมีการเคลื่อนไหวขึ้นลงตามกัน ความผันผวนและวัฏจักรของระดับราคาข้าวดังกล่าว ทำให้ข้าวเป็นผลิตภัณฑ์หรือสินค้าที่มีการศึกษาเป็นจำนวนมาก และมีความพยายามที่จะช่วยเหลือเกษตรกร เพราะเกษตรกรผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาข้าวได้ อาจเป็นด้วยตลาดสินค้าข้าวเป็นลักษณะตลาดสินค้าเกษตรทั่วไปที่มีลักษณะใกล้ชิดตลาดแข่งขันสมบูรณ์ การแก้ไขปัญหาหาราคาผันผวนของข้าวจึงเป็นประเด็นที่ควรมีการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น

โดยทั่วไปจะสังเกตได้ว่าระดับราคาสินค้าเกษตรที่เกษตรกรได้รับมักจะต่ำ สาเหตุอาจมาจากการรับความรู้ข้อมูลข่าวสารที่ยังไม่มีประสิทธิภาพที่ดีพอประการหนึ่ง และเกษตรกรไม่ได้เป็นผู้กำหนดราคาสินค้าเกษตร อีกประการหนึ่งทำให้เกษตรกรไทยไม่สามารถวางแผนการผลิตได้แน่นอน เกษตรกรจึงมีความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของราคาที่ผันผวน หรือสภาพดินฟ้าอากาศที่แปรปรวน ก่อให้เกิดปัญหาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มต้นการวางแผนการผลิต เพราะส่วนใหญ่เกษตรกรมักจะวางแผนการผลิตจากราคาในอดีต ถ้าราคาดีก็จะผลิตสินค้าออกมาเป็นจำนวนมาก จนทำให้ราคาคงต่ำ เมื่อถึงปีต่อไป ก็พร้อมใจกันลดจำนวนการผลิตทำให้สินค้าขาดตลาด ราคาที่สูงขึ้น เป็นวงจรอย่างนี้เรื่อยไป หรือบางครั้งก็ถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา เนื่องจากทางพ่อค้าคนกลางเองก็ต้องพะวงกับราคาสินค้าที่ผันผวนเช่นกัน ทางด้านกลุ่มผู้ประกอบการ จากความไม่แน่นอนของราคาสินค้าเกษตร ทำให้ความคุ้มต้นทุนการผลิตไม่ได้ หรือไม่สามารถหาสินค้าได้ตามจำนวนที่ต้องการ รัฐบาลเกือบทุกรัฐบาลจึงต้องเข้ามาแทรกแซงตลาดโดยวิธีต่างๆ เช่น การประกันราคาข้าวเพื่อรักษาระดับรายได้ของเกษตรกรไว้ไม่ให้ตกต่ำ เนื่องจากการลดลงของระดับราคาสินค้าเกษตร (ชัยวัฒน์, 2523)

ภาพที่ 1 ดัชนีราคาข้าว ณ ตลาดกรุงเทพฯ ราคาที่เกษตรกรขายได้ที่ไร่นาและราคาส่งออก
ที่มา: จากการคำนวณ

เกษตรกรรายย่อยเป็นกลุ่มที่ได้รับความเสี่ยงมากที่สุด ความเสี่ยงประการที่หนึ่ง คือ ความเสี่ยงโดยธรรมชาติของสินค้าเกษตรที่เกษตรกรต้องเผชิญได้แก่ ความเสี่ยงด้านการผลิต ซึ่งเกิดจากความไม่แน่นอนของปัจจัยต่างๆ เช่น ภูมิอากาศ ภัยธรรมชาติ ความเสี่ยงประเภทที่สองได้แก่ ความเสี่ยงด้านราคาที่มีความผันผวนมาก ทำให้เกษตรกรไม่สามารถวางแผนการผลิตล่วงหน้าได้ ความเสี่ยงทั้งสองประเภทนี้ได้ส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกร รัฐบาลจึงได้เข้ามาช่วยเหลือเกษตรกรโดยการประกันราคาข้าว วัตถุประสงค์ของการประกันราคาข้าวของรัฐบาลคือ เพื่อลดความไม่เสถียรภาพของราคาและรายได้ของประชากรและเพื่อยกระดับราคาสินค้าเกษตรและรายได้ของเกษตรกร (สมคิด, 2531) แต่การประกันราคาขึ้นดำนั้นเป็นภาระหนักของรัฐบาลที่ต้องใช้งบประมาณจากภาษีอากรเป็นจำนวนมาก ดังนั้น แนวทางแก้ปัญหาอีกแนวทางหนึ่ง คือ ตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย (AFET) เพื่อเสริมการทำหน้าที่ของตลาดสินค้าจริงและลดความเสี่ยงของเกษตรกรลง การมีตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าจะเป็นเครื่องมือคาดประมาณราคาของสินค้าในอนาคต ทำให้เกษตรกรรายย่อยทราบข้อมูลในการวางแผนการผลิต และสามารถรู้ราคาล่วงหน้าได้ ส่วนทางด้านผู้ประกอบการที่เข้ามาซื้อขายสัญญาในตลาดล่วงหน้า นั้น จะมี

กลไกควบคุมความเสี่ยงตั้งแต่เรื่องของสัญญาการซื้อขาย ที่จะมีการระบุคุณภาพของสินค้า ราคา ปริมาณ ระยะเวลาส่งมอบสินค้า เป็นการสร้างความแน่นอนของการซื้อขายในอนาคต ซึ่งก็คือ การลดความเสี่ยงนั่นเอง

การจัดตั้งตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย (Agricultural Future Exchange of Thailand: AFET) ขึ้นนั้น เป็นทางออกที่สำคัญของการแก้ปัญหาราคาสินค้าเกษตรอีกทางหนึ่ง โดยคาดว่าตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าจะช่วยลดความผันผวนของราคาสินค้าเกษตรลง เพราะกลไก การซื้อขายในตลาดนี้จะทำให้ทราบราคาสินค้าในอนาคตล่วงหน้า ทำให้เกษตรกรรายย่อยทราบ ข้อมูลในการผลิต และสามารถนำราคาล่วงหน้าไปใช้อ้างอิงในการทำสัญญาขายล่วงหน้าให้กับ พ่อค้าคนกลางได้และที่สำคัญเกษตรกรรายย่อยยังสามารถประกันความเสี่ยงในด้านราคา โดยอาจ รวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มเกษตรกร หรือสหกรณ์เข้าไปซื้อขายในตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าได้ด้วย ซึ่งคุณสมบัติของสินค้าที่จะซื้อขายในตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า นั้น ประการแรกสินค้าเกษตร ต้องสามารถแยกเกรดหรือมาตรฐานได้อย่างชัดเจน ประการที่สองอุปสงค์และอุปทานต้องมี ขนาดใหญ่มาก ประการที่สาม การไหลของสินค้าเข้าสู่ตลาดอนาคตควรเป็นแบบธรรมชาติทั้ง ในอนาคตและในตลาดปัจจุบัน เพื่อป้องกันไม่ให้สินค้าถูกควบคุมโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทั้งนี้ รัฐบาลไม่ควรจะเข้ามาคุมตลาดหรือราคา ประการที่สี่ อุปสงค์และอุปทานที่มีต่อสินค้าจะต้อง ไม่แน่นอน เพราะถ้ามีความแน่นอนก็จะไม่มีความเสี่ยงด้านราคา และประการสุดท้ายสินค้าจะต้อง ไม่เน่าเสียง่าย (มาณะสิริ, 2541)

หลายประเทศได้ดำเนินการตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า เช่น ตลาดชิคาโก (CBOT) พบว่า สามารถแก้ปัญหาได้ในบริบทของประเทศของเขาในระดับหนึ่ง จึงได้ศึกษาวิธีการดำเนินงาน ของตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าในประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศที่ประสบความสำเร็จ ในการดำเนินงานของตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า

ตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทยได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 จากความ สำคัญของตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าดังกล่าวจึงเป็นที่น่าศึกษาว่า การเกิดตลาดสินค้าเกษตร ล่วงหน้าขึ้นในประเทศไทยนั้นแก้ปัญหาระดับราคาข้าวได้หรือไม่ การประกันราคาข้าวของรัฐบาล จะส่งผลต่อราคาในตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าหรือไม่และรัฐบาลต้องประกันราคาข้าวอีกหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงองค์ประกอบการทำงานของตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ
2. ศึกษาการผลิต การตลาดและการกำหนดราคาส่งออกและราคาในประเทศของข้าวขาว 5%
3. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดราคาข้าวขาว 5% ณ ตลาดกรุงเทพฯ ของไทยและเปรียบเทียบราคาข้าวขาว 5% ณ ตลาดกรุงเทพฯ ของไทยก่อนและหลังมีตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เพื่อให้เกษตรกร ผู้แปรรูปสินค้าเกษตร และเอกชน มีความรู้และความเข้าใจในตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนการผลิต การตลาด และการส่งออกล่วงหน้าได้ ซึ่งเกษตรกรสามารถนำข่าวสารข้อมูลมาวางแผนการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสม เพราะสามารถทราบระดับราคาในอนาคตได้

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

1. ในการศึกษาสภาพทั่วไปเพื่อการวิเคราะห์ราคาส่งออก สถานการณ์ราคาและอิทธิพลของราคาสินค้าเกษตรล่วงหน้าที่มีผลต่อราคาสินค้าเกษตรไทย จะทำการศึกษาจำนวนปีเฉพาะข้าวขาว 5% เนื่องจากเป็นข้าวชนิดที่มีปริมาณการซื้อขายมากมีมาตรฐานชัดเจนตามประกาศกระทรวงพาณิชย์ 2540 และจะทำการวิเคราะห์เป็นรายเดือนตั้งแต่ปี พ.ศ.2545-2547 จำนวน 3 ปี เพราะในปี พ.ศ. 2547 มีการซื้อขายข้าวขาว 5% ในตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทยเป็นปีแรกและในปี พ.ศ. 2548 มีการเปลี่ยนแปลงสัญญาข้าวขาว 5% ให้มีขนาดสัญญาเล็กลง
2. ในการศึกษากรณีศึกษาจะศึกษาตลาดซื้อขายล่วงหน้าประเทศสหรัฐอเมริกา (Chicago Board of Trade) เพราะเป็นตลาดต้นแบบการเกิดสินค้าล่วงหน้าในประเทศต่างๆ ทั่วโลกและประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง

นิยามศัพท์

ข้าวขาว 5 % คือ ข้าวสารที่ประกอบด้วยต้นข้าว ร้อยละ 78 ปลายข้าวเมล็ดใหญ่ ร้อยละ 15-17 และปลายข้าวไม่เกินร้อยละ 5-7

Hedging คือ วิธีการหนึ่งในการลดความเสี่ยงที่อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายอันเกิดจากความผันผวนของราคาในตลาดซื้อขายจริงโดยการซื้อหรือขายในตลาดล่วงหน้า ซึ่งวิธีการนี้เป็นการทดแทนชั่วคราวของการซื้อหรือขายสินค้าหรือตราสารทางการเงินที่จะกระทำในอนาคต (ชัยพัฒน์, 2547)

เงินประกันขั้นต้น คือ เงินหรือทรัพย์สินเบื้องต้นต่อสัญญาที่ลูกค้าวางไว้กับสมาชิกสำนักหักบัญชีของตลาดซื้อขายล่วงหน้าหรือสมาชิกของหน่วยงานที่ทำหน้าที่หักบัญชี เมื่อมีการสั่งซื้อหรือส่งขายล่วงหน้าเป็นครั้งแรก การเรียกเงินประกันขั้นต้น เพื่อป้องกันการบิดพลิ้วในสัญญา

ข้อตกลงซื้อขายล่วงหน้า คือ ข้อตกลงมาตรฐานที่มีภาระผูกพันในการซื้อหรือขายสินค้าหรือตราสารทางการเงินในอนาคตตามปริมาณและคุณภาพสินค้าหรือตราสารที่กำหนด ข้อตกลงดังกล่าวสามารถโอนและซื้อขายล่วงหน้า ศัพท์ที่มีความหมายเดียวกันคือสัญญาซื้อขายล่วงหน้า

สำนักหักบัญชี คือ หน่วยงานหรือองค์กรที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการหักบัญชีซื้อขายล่วงหน้า การเก็บและรักษาเงินประกันการซื้อขายล่วงหน้า รวมทั้งเงินหรือหลักทรัพย์ของสมาชิกที่วางไว้กับสำนักหักบัญชี การปรับฐานะบัญชีเงินประกันของสมาชิกตามราคาล่วงหน้าที่เปลี่ยนแปลง การจัดทำรายงานการซื้อขายล่วงหน้า และการรับมอบส่งมอบสินค้าหรือตราสารทางการเงิน หน่วยงานหรือองค์กรนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งของตลาดซื้อขายล่วงหน้า หรือเป็นนิติบุคคลแยกต่างหากจากตลาดก็ได้

นักเก็งกำไร (Speculator) คือ ผู้ที่แสวงกำไรจากการซื้อและขายในตลาดซื้อขายล่วงหน้า โดยการคาดการณ์ความเคลื่อนไหวของราคาล่วงหน้า